

5. Ушачев, И.Г. Научные подходы к совершенствованию государственного регулирования в АПК на современном этапе [Текст] / И.Г. Ушачев, В. В. Маслова // АПК: Экономика, управление. – 2022. – № 4. – С. 3-10.
6. Чеплянский, А.В. Государственная поддержка сельскохозяйственных товаропроизводителей в экономически развитых странах: современные особенности и тенденции развития [Текст] / А.В. Чеплянский // Сборник. Экономическая теория и экономическая политика. – Минск, 2016. – С. 74–80.
7. Орузбаев, А. Агропромышленный комплекс в условиях перехода к рыночной экономике: опыт стран СНГ и других стран дальнего зарубежья [Текст] / А. Орузбаев. - Алма-Ата, 1993. - 204 с.
8. Купуев, П.К. Обоснование системы территориально-административного управления аграрным сектором Кыргызстана [Текст] / П.К. Купуев // NovaInfo. - 2017. - № 63. - С. 186-191.
9. Жумабаев, Ж.Ж. Экономическое регулирование аграрного сектора [Текст] / Ж.Ж. Жумабаев, Д.С. Джаилов, Л.А. Мардалиева // Национальная экономика Кыргызской Республики: проблемы и перспективы развития: под. ред. Т.К. Камчыбекова. - Бишкек, 2015. - С. 159-177.
10. Закиров, А.З. Проблемы реформирования и государственного регулирования аграрного сектора Кыргызстана [Текст]: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05 / А.З. Закиров. - Бишкек, 2009. – 45 с.

DOI: <https://doi.org/10.54834/vi2.359>

Поступила в редакцию: 02.02.2024 г.

УДК 338.439

*Абдиев М.Ж.**д.э.н., доц. Ошского техн. универ. им. М.М.Адышева, Кыргызская Республика**Шатманова А. С.**аспирант Межд. универ. им. К.Ш.Токтомаматова, Кыргызская Республика**Исмаилов А.К.**аспирант Кыргызско-Узбекского Межд. универ. им. Б. Сыдыкова, Кыргызская Республика*

## АЙЫЛ ЧАРБАСЫНЫН АТААНДАШТЫК ЖӨНДӨМДҮҮЛҮГҮН ЖОГОРУЛАТУУДА ИННОВАЦИЯЛЫК АГРОКЛАСТЕРЛЕРДИ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН НЕГИЗГИ БАГЫТТАРЫ

Сунуш кылынган жумушта изилдөөнүн предмети катары айыл чарбасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатууда инновациялык агрокластерлерди өнүктүрүүнүн негизги багыттары каралып, алардын теориялык жана практикалык жоболору такталды. Изилдөөнүн максаты катары интеграция шартында Кыргыз Республикасынын Ош облусунун айыл чарбасында инновациялык агрардык кластерлерди өнүктүрүү аркылуу бул тармактын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу жолдорун изилдөө болуп саналат. Изилдөөнүн ыкмалары: статистикалык, аналитикалык, монографиялык изилдөөлөр. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча интеграция шартында Кыргыз Республикасынын Ош облусунун айыл чарба тармагына кыскача баа берүү менен, анын продукцияларынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуудагы көйгөйлөр аныкталып, аны инновациялык агрокластерлерди түзүү аркылуу чечүү жолдору сунушталды. Жүргүзүлгөн изилдөө боюнча интеграция шартында айыл чарбасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатууну натыйжалуу чечүү үчүн Ош облусунун айыл чарбасын өнүктүрүүнүн инновациялык стратегиясында кластердик саясатты ишке ашыруу механизмдери, мамлекеттик жөнгө салуу жана колдоо жолдору сунушталды.

**Негизги сөздөр:** айыл чарбасы; интеграция; колдоо; натыйжалуулук; атаандаштык жөндөмдүүлүк; тутум; кластер; агрокластер; инновация; стратегия.

## ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННЫХ АГРОКЛАСТЕРОВ В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

*Предметом исследования предлагаемой работе являются основные направления развития инновационных агрокластеров в повышении конкурентоспособности сельского хозяйства, уточнены их теоретические и практические положения. Цель исследования - исследование на примере Ошской области Кыргызской Республики развитие инновационных аграрных кластеров сельском хозяйстве в условиях интеграции, путем повышения конкурентоспособности этой отрасли. Методы исследования: статистический, аналитический, монографические исследования. По результатам исследования на основе краткой оценки сельскохозяйственной отрасли Ошской области Кыргызской Республики, выявлены проблемы в повышении конкурентоспособности продукции и предложены пути их решения на основе создания инновационных агрокластеров. На основе проведенного исследования для эффективного решения повышения конкурентоспособности сельского хозяйства в условиях интеграции в инновационной стратегии развития сельского хозяйства Ошской области предложены механизмы реализации кластерной политики, пути государственного регулирования и поддержки.*

**Ключевые слова:** сельское хозяйство; интеграция; поддержка; эффективность; конкурентоспособность; система кластер; агрокластер; инновация; стратегия.

## MAIN DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE AGRO CLUSTERS IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURE

*The subject of the proposed scientific article is the main directions of development of innovative agricultural clusters in increasing the competitiveness of agriculture, their theoretical and practical provisions are clarified. The purpose of the study is to study, using the example of the Osh region of the Kyrgyz Republic, the development of innovative agricultural clusters in agriculture in conditions of integration, by increasing the competitiveness of this industry. Based on the results of the study, based on a brief assessment of the agricultural industry in the Osh region of the Kyrgyz Republic, problems in increasing the competitiveness of their products were identified and ways to solve them were proposed based on the creation of innovative agricultural clusters. Based on the research, for an effective solution to increasing the competitiveness of agriculture in the conditions of integration into the innovative strategy for the development of agriculture in the Osh region, mechanisms for implementing cluster policy, ways of state regulation and support are proposed. Research methods: statistical, analytical, monographic research.*

**Key words:** agriculture; agricultural cluster; integration; support; efficiency; competitiveness; cluster system; agro cluster; innovation; strategy.

### Киришүү

Ош облусунун айыл чарбасы аймактын экономикасынын алдыңкы тармагы болуп саналат. Облустта жашылча-жемиш, картошка өстүрүү, о.э. үй жаныбарларын багуу, эт жана сүт азыктарын өндүрүү үчүн ыңгайлуу табигый-климаттык шарттар бар.

Бул тармакты айыл чарба ишканаларын, дыйкан (фермер) чарбалары, үй чарбалары жана жеке ишкерлер түзүү менен аймактын дүң продукциясын өндүрүүгө, тамак-аш жана кайра иштетүү өнөр жайы үчүн чийки зат менен камсыздоого, республикалык жана жергиликтүү бюджеттердин салык кирешелерин толтурууга чоң салымын кошушат.

Аймактын айыл-чарбасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жана натыйжалуулугун жогорулатууда агрардык инновациялык кластерлер чоң роль ойнойт. Аларды уюштуруу жана калыптандыруу аркылуу бул тармактагы чарбалык субъекттердин ишмердүүлүгүн заманбап технологиялар жана техникалар менен камсыздап, өндүрүштү инновациялык ыкмалар менен жүргүзсө болот.

**Изилдөө ыкмалары.** Изилдөөнүн теориялык жана методологиялык негизин инновациялык агрокластерлер жана айыл чарбасынын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү боюнча чет өлкөлүк жана ата мекендик окумуштуулардын эмгектери түзөт жана маалыматтык, эмпирикалык жана ченемдик укуктук негизин Кыргыз Республикасынын

мыйзамдык, ченемдик укуктук актылары жана токтомдору, Кыргыз Республикасынын улуттук статистика комитети маалыматтары, ата мекендик жана чет өлкөлүк илимий жана мезгилдүү басылмаларда, интернет булактарында жарыяланган материалдар түздү.

**Изилдөө методдору.** Сунушталган жумушта экономикалык-статистикалык, монографиялык, салыштырма жана аналитикалык изилдөө методдору колдонулду.

**Жыйынтыктар жана талкуулоолор.** Айыл чарбасы Ош облусунун аймактык дүн продуктынын түзүмүндө 55,5% дан көбүрөөк (республика боюнча бул көрсөткүч орточо 20,0% дан ашпайт). Айыл чарбасынын тармактык түзүмүндө 2023-жылы областтын айыл чарба продукциясынын дүң чыгаруунун көлөмүндө мал чарбачылыгынын үлүшү 49,0 % ды түздү (34495,1 млн. сом), ал эми өсүмдүк өстүрүүчүлүгүндө 51,0 % (35891,6 млн. сом) продукция өндүрүлдү [4].

2023-жылдын 1-январына карата Ош облусунда 10 мамлекеттик чарба, 31 коллективдик чарбалар, 134219 дыйкан (фермердик) чарбалар өздөрүнүн ишмердүүлүгүн жүргүзүп келет.

Айыл чарбасынын дүң продукциясын эсептөөдө салыштырмалуу баанын жоктугуна байланыштуу айыл чарба продукцияларынын негизги түрлөрүнүн динамикасын аларды натуралдык түрдөндүрүүнүн негизинде баалоого болот (1- таблица).

1 - таблица. 2018-2022-ж.ж. карата Ош облусунда айыл чарба продукцияларын өндүрүү, мин т.

Продукциялар	2018ж.	2019ж.	2020ж.	2021ж.	2022ж.	2022ж.. 2018-ж. карата % менен
Дан (иштетилген кийинки салмакта)	294,1	297,3	308,8	306,9	327,8	111,5
Пахта сырьесу	32	34,9	31,0	28,6	33,4	104,4
Тамеки	1,3	0,9	0,6	0,8	0,9	69,2
Картошка	204,4	206,2	204,9	207,4	206,6	101,1
Жашылча	167,9	175,9	173,5	179,1	186,4	111,0
Бакча өсүмдүктөрү	55,8	54,7	54,4	51,2	49,2	88,2
Май өсүмдүктөрү	5,3	4,8	3,7	3,0	2,6	49,1
Мөмө жана жемиш	52,9	54,3	55,1	56,4	57,5	108,7
Эт (союлуучу салмакта)	43,1	44,3	46,9	47,2	50,1	116,2
Чийки сүт	316,1	321,7	328,1	335,0	340,3	107,7
Жүн	2,28	2,29	2,30	2,27	2,26	99,1
Жумуртка, млн. даана	57,8	58,5	61,7	64,2	65,5	113,3

Ош облусунун айыл чарба продукцияларын өндүрүүдө көп түрүнүн өсүшү камсыз болгон. Анализ учурунда 2022-жылды 2018-жыл менен салыштырсак айыл чарба продукцияларынын негизги түрлөрүндө бир канча пайызга өсүшүн байкаса болот. Атап өтсөк, эт өндүрүү 16,2% ке, дан -11,5% ге, жумуртка-13,3% ке, жашылчалар-11,0 % ке, чийки

сүт –7,7 % ке, мөмө жана жемиштер – 8,7 % ке, пахта сырьесу-4,4% ке өссө, ал эми май өсүмдүктөрүн өндүрүү-50,9% ке, тамеки өндүрүү- 30,8% ке, бакча өсүмдүктөрү-11,8 % ке кыскарып, бул рыноктун конъюнктурасы жана сатып алуу баасынын төмөндөөсү менен байланышкан.

Облус боюнча картошка, мөмө жана жемиштер, сүт жана жумуртка өндүрүүнүн өсүшүнүн темпи орточо республикалык көрсөткүчтөн бир канча жогору турат.

Ош облусунун айыл чарбасында инновациялык технологиялар толук кандуу колдонулбагандыгына байланыштуу экономиканын негизги тармагы учурда материалдык-техникалык жактан камсыздоону талап кылат. Өнүккөн Европа өлкөлөрүндө, АКШда, Кытайда жана башка өлкөлөрдүн агрардык секторунда инновациялык технологиялар ийгиликтүү колдонулуп, айыл чарбасын натыйжалуу тармакка айландырууга жана атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга зор салымын кошуп келет. Ал эми Ош облусунда дыйкан-фермерлер башка өлкөлөрдүн айыл чарба үрөөндөрүнөн баштап, отоо чөптөргө каршы химиялык препараттарга чейин өз каражаттарына кымбат баада сатып алышууда [6,7].

Бүгүнкү күндө КРнын 2018-2040-жж. карата өнүгүү стратегиясын иш жүзүнө ашыруу үчүн агрардык сектордо атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун багыттарынын бири катары инновациялар, б.а. технологиялар, техника жаатындагы жаңычылыктар, ИТП жана алдынкы тажрыйбалардын жетишкендиктерин колдонууга негизделген эмгекти, өндүрүштү жана башкарууну уюштуруу, бул жаңычылыктарды агрардык-өндүрүштүк ишмердүүлүгүндө пайдалануу эсептелет [1,5].

Агрардык секторго тиешелүү инновация - бул дыйканчылыкта, мал чарбачылыгында, жаңы техника жана технологиялар; жаныбарлардын жаңы асыл тукуму жана түрлөрү, өсүмдүктөрдүн сорттору, жаңы жер семирткичтер, өсүмдүктөрдү жана жаныбарларды коргоо каражаттары, ветеринариядагы, өндүрүштү уюштуруу, каржылоо жана насыялоодогу, экономиканы башкаруудагы, адистерди даярдоо, кайра даярдоо жана квалификациясын жогорулатуудагы жаңы ыкмалар, көмөк көрсөтүүдөгү жаңы жолдор, өндүрүштүн натыйжалуулугун жогорулатууга алып келүүчү башка ыкмалар.

Айыл чарбасын өнүктүрүүнүн инновациялык стратегиясын ишке ашырууда аймактардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн анын продукцияларынын түрлөрүнө жараша кластердик ыкма киргизүү агрардык экономиканы жаңы деңгээлге көтөрөт.

Чет өлкөнүн тажрыйбасы көрсөткөндөй, өлкөнүн аймактарынын өнүгүүсүндө кластерлер чоң роль ойнойт жана кластерлештирүү көпчүлүк учурда өзүнчө аймактардын, жалпы өлкөнүн өнөр жайынын өнүгүшүн инновациялык импульс берүү жана улуттук чарбалык субъекттердин атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу аркылуу өнүгүшүнө шарт түзөт [2].

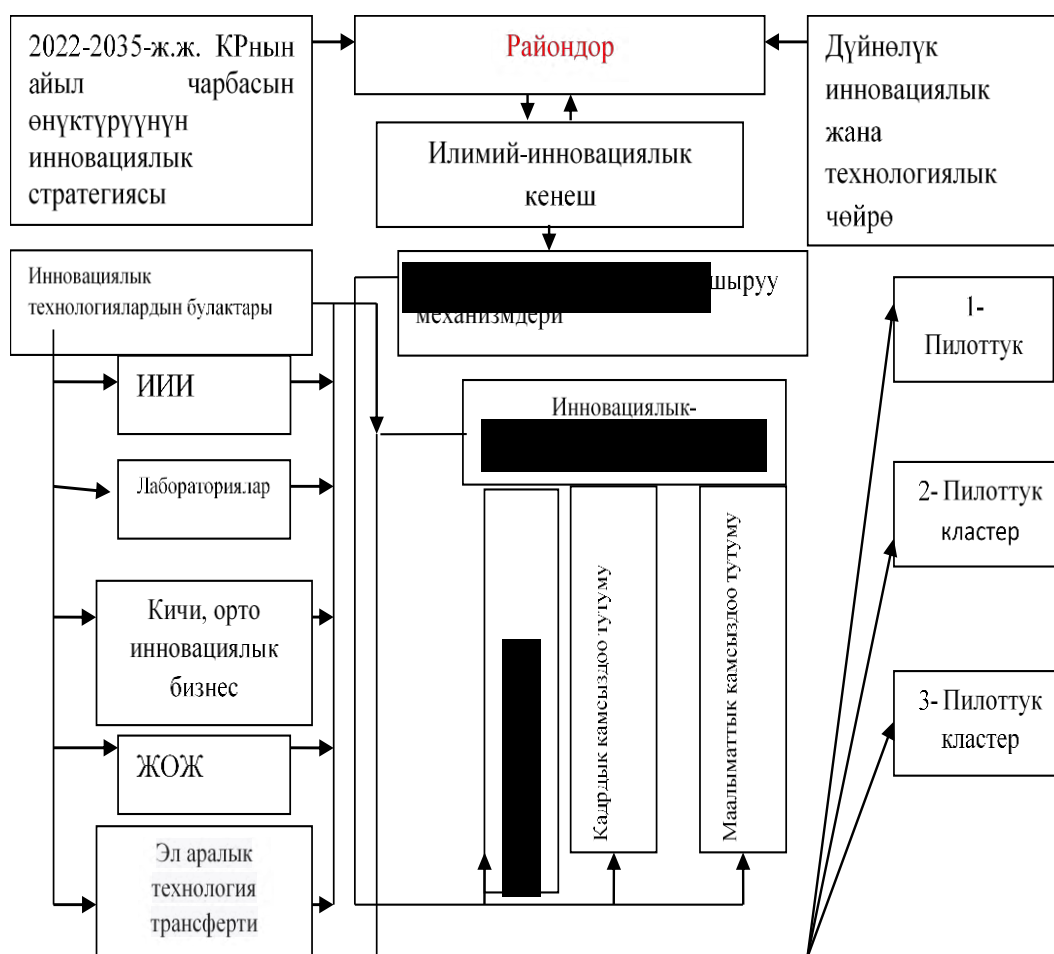
Кластерлер төмөнкү позитивдүү процесстердин өнүгүшүнө көмөктөшөт:

- агрардык түзүмдөр менен айыл чарба өндүрүүчүлөрүнүн ортосунда эмгекти бөлүштүрүү жараяндарын күчөтүү;
- биргелешип жүргүзүлгөн ишмердүүлүк аркылуу өндүрүлгөн айыл чарба продукцияларынын өздүк наркын төмөндөтүү;
- агрардык өндүрүштүн инновациялык деңгээлин көтөрүү;
- жаңы жумуш орундары менен камсыз кылуу;
- жергиликтүү жаратылыш ресурстарын жана климаттык шарттарды натыйжалуу колдонуу ж.б.

Белгилей кетсек, изилдөө көрсөткөндөй, бул тармактын өнүгүүсүндө ресурстары жана мүмкүнчүлүктөрү бар жана аларды ишке ашырууда айыл чарбасынын инновациялык өнүктүрүү стратегиясын негиздөө жана ишке ашыруу керек [3].

Аймактык өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен инновациялык жараяндарды активдештирүү жолдорунун бири катары агрардык секторду өнүктүрүүнүн уюштуруучулук-экономикалык инновациялык механизмдерин ишке ашырууга багытталган “2020-2030-жылдарга айыл чарбасын өнүктүрүүнүн инновациялык стратегиясынын” долбоорун иштеп чыктык. Стратегияны даярдоодо өлкөбүздүн туруктуу өнүгүү стратегиясынын алкагында түзүлгөн келечектүү аймактык өнүгүүнүн тышкы шарттары дагы, о.э. узак мезгилге карата аймактын өнүгүүсүнүн сапаттык мүнөздөмөсүн аныктаган ички факторлору дагы эске алынган.

Изилдөөнүн негизинде Ош облусунун айыл чарбасын өнүктүрүүнүн инновациялык стратегиясында кластердик саясатты ишке ашыруу механизмдерин сунуштадык (1-сүрөт).



1-сүрөт. Ош облусунун айыл чарбасында инновациялык кластердик саясаттын аймактык модели (булак –авторлор тарабынан түзүлгөн)

Ош облусунда кластердик демилгелерди иштеп чыгуу төмөнкү аракеттерди артыкчылыктуу ишке ашыруу зарылдыгын көрсөттү:

- инновациялык кластердик түзүмдөр аркылуу облустун атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу боюнча стратегияны жана программаны иш жүзөгө ашырууну камсыздоо;

- инновациялык тармактык түзүмдөрүндөгү бизнес, илим жана билимдин айкалышына өзгөчө басым жасоо менен ишкердикти өнүктүрүүгө ыңгайлуу ишкердик чөйрөнү калыптандыруу;

- инновациялык формацияларды иштеп чыгууга жана иштетүүгө катышкан адистерди даярдоо жана кайра даярдоо үчүн инновациялык билим берүү программаларын кийрүү;

- аймактык инновациялык өндүрүштүк кластерлерди түзүүнүн артыкчылыктуу багыттарын аныктоо боюнча фундаменталдык изилдөөлөрдү жүргүзүү;

- инновациялык кластердик ассоциациялардын долбоорлорун иштеп чыгуу жана иш жүзүнө ашыруу, аймак үчүн эң маанилүү кластердик демилгелерди ишке ашырууну координациялоо үчүн “Аймактык кеңештерди түзүү” ж.б.

Инновациялык кластерлер бир нече ишканалар же илимий-изилдөө институттары аркылуу жаңы продукцияны же кызмат көрсөтүүнү жаратат. Кластердин инновациялык түзүмү, анын өндүрүштүк жана технологиялык түзүмүнүн жогорку натыйжалуулугунан улам, инновацияларды изилдөө жана иштеп чыгуунун жалпы чыгымдарын кыскартууга жардам берет, анын натыйжасында кластердин мүчөлөрү узак убакыт бою инновациялык ишмердүүлүктү ырааттуу жүргүзө алышат.

Түзүлгөн аймактык инновациялык кластердин алкагында биз интеграцияланган тутумду уюштурууну сунуштайбыз:

- инновациянын пайда болушунан жана мыйзамдуу каттоосунан, анын техникалык-экономикалык негиздемесинен (бизнес-планынан) баштап, аны иш жүзүнө ашырууга чейин;

- аймакта инновациялык ишканаларды маалыматтык тейлөө жана колдоо;

- инновациялык долбоорлордун илимий-техникалык экспертизасы, илимий-техникалык иштеп чыгуулар үчүн инвесторлорду издөөчү “Аймактык маалыматтык-инновациялык борборду” түзүү керек.

Инновациялык чакан бизнести колдоо боюнча инфраструктуранын эң маанилүү объектиси ишкерлердин долбоорлорун иштеп чыгуу жана илгерилетүү үчүн аймактык Бизнес-инкубатор болушу керек. Бирок, агрардык секторго мамлекеттин күчтүү колдоосу жок кошумча нарк чынжырынын катышуучуларынын ортосундагы байланыштарды оптималдаштыруу жолу менен гана кластерлештирүү кластердин натыйжалуулугун жогорулатууга салым кошпойт.

Инновациялык айыл чарба кластери аймактык деңгээлдеги көйгөйлөрдү чечүүгө көмөктөшкөн шартта, облустун атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга жана өсүшүнө өбөлгө түзөт.

Аймактык инновациялык агрокластерлерди түзүүдө жана иштетүүдө мамлекеттик жөнгө салуу жана колдоонун ролу аябай чоң. Кластерлерди түзүүгө жана өнүктүрүүгө мамлекеттин катышуусу төмөнкүлөр:

- кластерлештирүү жараянын колдоо жана демилгелөө;

- кластерлерди өнүктүрүү үчүн, мисалы, аймактын чегинде кайра профилдөө, жаңыларын түзүү жана иштеп жаткан максаттуу программалардын натыйжалуулугун жогорулатуу сыяктуу инструменттерди колдонуу;

- билим берүү мекемелеринин, илимий-изилдөө институттарынын жана ишкерлердин ортосундагы өз ара аракеттенүүнү түзүүдө жигердүү иш алып баруу;

- башка бийлик деңгээлдеринин ортосунда ар кандай кластердик маселелерди чечүү;

- эл аралык кызматташууну уюштуруу ж.б.

Кластердик каржылоо механизмде эң маанилүү болуп кластерди түзүүгө кеткен чыгымдар; инфраструктураны өнүктүрүү жана техникалык тейлөө; кластердин айрым

долбоорлору жана программалары эсептелет. Кластерлердеги инфраструктураны жана жеке долбоорлорду каржылоо аралаш каржылоонун негизинде дагы, бюджеттик ресурстардын минималдуу катышуусу менен да жүргүзүлөт.

Изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча аймактын айыл чарбасын өнүктүрүүчүн бюджеттик каражаттарды жана чет өлкөлөрдүн колдоосундагы инвестицияларды пайдалануу керек. Келечекте айыл чарба илимин өнүктүрүү жана кадрларды даярдоо боюнча иш-чаралар мамлекеттик деңгээлде программаларды кабыл алуу аркылуу зарыл болуп саналат.

#### **Жыйынтыктар:**

1. Негизги айыл чарбалык кызматтарды жана жөнгө салуу функцияларын жакшыртуу (техникалык, экономикалык негиздеме жана лабораториялык жабдуулардын техникалык шарттарын иштеп чыгуу; долбоордук сметалык документацияны иштеп чыгуу жана имараттарды оңдоо; санариптештирүү жана атайын маалыматтык программаларды иштеп чыгуу;

2. Айыл чарба продукциясынын товарларын жабдуунун тутумдарын, ошондой эле чакан жана орто ишканаларды бекемдөө (Санитардык жана фитосанитардык инфраструктураларды жаңыртуу жана модернизациялоо (текшерүү жайлары, үлгүлөрдү алуу жайлары, мүкүнчүлүктөрүн чыңдоо; эл аралык үрөөндөрдү тестирлөө ассоциациясынын талабына жараша үрөөндөрдү тестирлөө лабораториясын түзүү, лабораториялык жабдыктарды сатып алуу; жогорку билим берүү мекемелерин колдоо; азык түлүк коопсуздугу үчүн жооп берген ведомстволор аралык лабораторияларды модернизациялоо (ветеринардык, санитардык жер кыртышын анализдөө ж.б.); экспортко чыгуу сатуу тармактарын өнүктүрүүгө багытталган нормативдик документтерди иштеп чыгуу. Изилдөөнүн негизинде агрокластерлерди кийрүүнүн натыйжасында төмөнкүдөй натыйжалар күтүлүүсү зарыл:

- айыл чарба продукцияларынын сатылуусунун көбөйүүсү;
- жакшыртылган, жаңы үлгүдөгү инновациялык технологияларды колдонуу;
- мамлекеттик жана жеке секторлордун натыйжалуу өнөктөштүгү;
- жаңы жумуш орундарынын түзүлүүсү;
- азыктандыруунун кабыл алынган стандарттары боюнча калкка негизги тамак азыктарынын физикалык жетиштүүлүгүн жакшыртуу;
- айыл чарба продукциясынын көлөмүнүн жана сатуу рынокторунун балансталышы;
- айыл чарба продукциясын өндүрүүдөгү мамлекеттик текшерүү жана көзөмөл тутумун күчөтүү;
- ички агрардык рыноктогу негизги ата мекендик айыл чарба продукцияларынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу;
- аймактык айыл чарба продукцияларынын экспорттук потенциалын жогорулатуу.

#### **Адабияттар тизмеси:**

1. **Абдиев, М.Ж.** Кыргыз Республикасынын агро-өнөр жай комплексинин атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун инновациялык негиздери [Текст] / М.Ж.Абдиев, К.К.Токторов, А.Ж.Бекбоева // Вестник ОшМУ. – Ош: МУ, 2020. - №1. – Б. 296 - 302.
2. **Абдиев, М.Ж.** Аймактык кластерлештирүү – тармактын атаандаштык жөндөмдүүлүктө өнүгүүсүнүн фактору катары [Текст] / М.Ж.Абдиев, А.Батыр у., А.К.Исмаилов // Вестник КЭУ. - Бишкек, 2022. - №2. - Б. 61-63.
3. **Абдиев, М.Ж.** Кыргыз Республикасында айыл-чарбасын инновациялык өнүктүрүүнүн негизги багыттары [Текст] / М.Ж.Абдиев, К.К.Токторов, Г.Р.Уметалиева // Вестник КНАУ им.К.И.Скрябина - Бишкек, 2021. - №2. - Б. 310-317.
4. Кыргыз Республикасынын айыл чарбасы (2018-2022 ж.ж.) [Текст]. - Бишкек: Улуттук статкомитет, 2023. - 98 б.

5. «2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы жөнүндө» 2018-жылдын 31-октябры УП № 221.
6. **Abдиев, M. Z.** Perspectives of Development of Kyrgyzstan Food Market in the Conditions of Integration into the Eurasian Economic Union [Текст] / A.A. Mamasydykov, G.M. Attokurova, O.E. Abdrakhmanov // International Journal for Quality Research Volume 13 (SCOPUS).- Serbia, Montenegro, 2019. - Pp. 931-946.
7. **Abдиев, M.Z.** Development of export potential of processing companies on the cluster basis with the help of quality management [Текст] / [R.A. Uzenbaev, L. A.Mardaliev, S.T. Umarov, K. A. Ergeshov] // Studies in Computational Intelligence; Ubiquitous Computing and the Internet of Things: Prerequisites for the Developments of ICT Volume 826 (Springer, SCOPUS). - Germany, 2019. – Pp. 859-871.

DOI: <https://doi.org/10.54834/vi2.396>

Поступила в редакцию: 05.02.2024 г.

УДК 338.43

**Арстанбеков А.К.**

*аспирант Межд. универ. им. К.Ш.Токтомаматова, Кыргызская Республика*

**Шатманова А.С.**

*аспирант Межд. универ. им. К.Ш.Токтомаматова, Кыргызская Республика*

## **АЙЫЛ-ЧАРБАСЫНДАГЫ САНАРИПТЕШТИРҮҮ- ТАРМАКТЫН АТААНДАШТЫК ЖӨНДӨМДҮҮЛҮГҮН ЖАНА НАТЫЙЖАЛУУЛУГҮН ЖОГОРУЛАТУУНУН ФАКТОРУ КАТАРЫ**

*Бул жумушта изилдөөнүн предмети катары айыл-чарбасындагы санариптештирүү-тармактын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жана натыйжалуулугун жогорулатуунун факторлору каралат. Изилдөөнүн максатына рынок экономикасынын жана интеграциялык процесстердин шартында Кыргыз Республикасынын айыл-чарбасында санариптештирүүнү өнүктүрүү аркылуу бул тармактын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жана натыйжалуулугун жогорулатуу жолдорун изилдөө болуп саналат. Изилдөөнүн методдоруна статистикалык, аналитикалык, монографиялык изилдөөлөр кирет. Жыйынтыгы боюнча рынок экономикасынын шартында Кыргыз Республикасынын айыл-чарба тармагындагы санариптештирүү процессине кыскача баа берүү жана көйгөйлөрдү аныктоо менен аны чечүү жолдору, айыл жергесинде санариптик технологияларды кеңири жайылтуу шарттары, мамлекеттик жөнгө салуу жана колдоо механизмдери жана мындан ары өнүктүрүү жолдору сунушталды.*

**Негизги сөздөр:** айыл чарбасы; тармак; санариптештирүү; маалымат; платформа; инфраструктура; колдоо; натыйжалуулук; атаандаштык жөндөмдүүлүк.

## **ЦИФРОВИЗАЦИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА- КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ И ЭФФЕКТИВНОСТИ ОТРАСЛИ**

*В данной работе в качестве предмета исследования рассматривается цифровизация в сельском хозяйстве – фактор повышения конкурентоспособности и эффективности отрасли. Целью исследования является изучение путей повышения конкурентоспособности и эффективности данной отрасли за счет развития цифровизации сельского хозяйства Кыргызской Республики в условиях рыночной экономики и интеграционных процессов. Методы исследования включают статистические, аналитические и монографические исследования. В результате дана краткая оценка процесса цифровизации агропромышленного комплекса Кыргызской Республики в условиях рыночной экономики и путей его решения путем выявления проблем, условий широкого распространения цифровых технологий в сельской местности, механизмов государственного регулирования и поддержки. и были предложены пути дальнейшего развития.*

**Ключевые слова:** сельское хозяйства; отрасль; цифровизация; платформа; инфраструктура; поддержка; эффективность; конкурентоспособность.